

У чалавека з'явілася натуральная жаданне пабудавать свой дом на зямлі. Ён бачыць, што ў грамадскім "шпакоўніку" ніколі не будзе парадку, а дзяржава б'е па гэтым жаданні (Продаж на 2-й стар.)

Рабы жывуць так, як і належыць жыць рабам

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

працэнтамі на кроўці. Праўда, плутакратам усё можна. Яны маюць беспрацэнтныя крэдыты, будуць у дзяржаўнай сыравіны і дзяржаўнай рабавой сілай. Будучыя шукаюць працу за мяжой, і там іх працай вельмі задаволены, а тут, па іхне кіраўнікоў дзяржавы, адны не могуць пабудавана, а другія не могуць знайсці сабе працы. Сэрца радуецца, калі гледзіш на дамы-прыгажуні, якія растуць у асабістым сектары, але яно адразу засмучаецца, што ў сацыяльнай (па Канстытуцыі) краіне сярэдняга дастатку чалавек не мае магчымасці пабудавана, а значна больш сціпла, хоць і больш, магчыма, прыгожы дом. І мы хочаме, каб гэты сярэдні чалавек ахвотна пайшоў служыць у армію, мільёны, дзяржаўную бяспеку? Наадварот, гістарычна непісьменныя людзі, якія не ведаюць праграмы нацыянальнай партыі Гітлера, гавораць: "Лепей бы нас не пачыналі пад нас другой сусветнай вайны". Ішныя аголены на захоп сваёй дзяржавы кім заўгодна, але больш багатым. З гэтым згодны і багаты, але тым патрэбны гаранты, што крадзёны ў сваёй краіне будзе пад абаронай гэтай дзяржавы. Хто пойдзе абараняць сваю краіну?

А ці будзе парадок у краіне, дзе дзяржаўныя пасады сталі асноўнай крыніцай даходу для паўрабавоў? Значыць дзяржаўную пасаду, стаць дэпутатам жадаюць толькі сапраўды разумныя людзі, якія жадаюць прынесці толькі карысць сваёй дзяржаве? Яны не буду адказваць на гэты пытанне, таму што адкажам вядомым. Напэўна таму ў нас зашмат прэтэндэнтаў на гэтыя пасады, што німаюць людзей у гэтай працы бацька вельмі адказна за сваю краіну і краіну.

Наша воіска стала наёмным. У ім зусім маленькі працэнт фізічна-беларусы. Напэўна таму беларусыя хлопцы не хочуць служыць у беларускую армію, напэўна таму многія з іх вяртаюцца дамоў у трунах у мірны час.

Таму так цяжка прыжывацца ў арміі беларускай нацыянальна-патрыятычнай ідэі, без якой існаванне арміі немагчыма. Сапраўды падарваў сувязь паміж нацыянальнай ідэяй і "воін". Валікі М.В.Ламаносаў гаварыў: "Гісторыя дас гасударам прыклады кіравання, воінам — мужнасці, судзім — правасуддзя, маладым — старых розум, старым — пэўнасьці ў парадках". А ў нас кіраўнікі ў адносінах гледзяць на гісторыю сваёй краіны: воіны выховаюцца на "сваёй" 23 ліста, якое прыдумана Сталіным, і дзяржаўны сапраўдны святы, напрыклад, Грунвальд. Выховаюцца іх у вучульцы, якія носяць імёны ката беларускага народа — Сукоўрава. Меў рацыю А.Гафурэў, які казаў: "Калі ты высталіш у мінулыя дні п'ястала, будучае высталіш у цёбе з гарматы". Забарона нацыянальных вядучых святых яшчэ доўга будзе адгукацца ў нашай арміі.

У нашай краіне замежныя тэблечаніне стваряе чужую нам масавую псаломію. Самыя брыдкае, што ўздзеянню падарваўшага самыя маленькія жыццёвыя грамадства, у іх фарміруюцца чужыя сістэмы каштоўнасцяў. Вы не задумваліся, чым адрозніваюцца мультыфільмы амерыканскія ад сапраўды філасофскіх прыбавіцкіх, ад фальклорных са шматлікімі прымаўкамі і прыказкамі з народнай мудрасцю, з прыгожай мовай — беларускай, ад адукацыйных — чэшскіх? Яны фарміруюць гуманную сістэму каштоўнасцяў. Амерыканскія мультыфільмы — гэта зусім іншая сістэма каштоўнасцяў: гэта "супергерой", усемогучынасць грошай, культ сілы і насілля. Еўропа супраціўляецца гэтай сістэме каштоўнасцяў, а мы праз расійскае тэблечаніне прапаведваем чужыя беларусам і беларусам людзі.

З навін беларускага радыё можна пачуць навіны з якой-небудзь афрыканскай краіны, падрабязнаці спрак у Дзяржаўнай думе Расіі і амаль нічога з таго, што цікавіць нас у сваёй краіне. Расійскае тэблечаніне фарміруе напы адносіны да нашых суседзяў. Ды лавым

"жукі", загучаныя ў наш адрас. Мы жывём чужым жыццём, жыццём чужой краіны, мы па-чужому думам. Але нашы кіраўнікі гэтага не разумеюць. Тэблечаніне застаецца ахалічым. Нагледзячы на тое, што тэблечаніне можна стварыць восьм каналаў беларускіх, не робіцца нават спробы адкрыць друці.

У прасе жыццё прыняты: дзяржава — гэта я. У нашай дзяржаве спакоена друкуюцца газеты, у якіх, як слова — так дзек з нашай дзяржаўнасці, нашай сімволікі. Дзе яшчэ, у якой краіне такія магчыма? Расійскамоўная сродкі масавай інфармацыі і беларускія афіцыйныя, у якіх ад беларускіх — адна назва, прыцягваюць выховаюць у беларусы комплекс непрыязнасці. Яны не вераць у свае сілы. Што такое дэмаралізацыя ў арміі, ведаюць усё. Што такое дэмаралізацыя грамадства, не ведае ніхто з тых, хто павінен ведаць. Вярхі ўсе яшчэ не могуць дадуцца да таго, што з дэмаралізаваным чалавечым эканаміку не падвысім. Беларусы ўбіві ў галаву, што без "старэйшага брата" ён нішто, што разумныя, працавітыя, таленавітыя людзі жывуць дэсці там, за мяжой, а тут толькі шэра-п'яная маса насельніцтва. Яны ўжо не ў стане заважыць сапраўдныя таленты-самародкі вакол сабе.

Каб не быць паласоўным, прывяду адзін прыклад. У Гомелі жыў Сяргей Іванавіч Калевал. Гэты зусім яшчэ малады хлопца па адрасе вытворчасці, якіх лоўна на заважкі, змог пабудавана сабе дом-прыгажун з паўнаверхай. Прычым да — падземныя і падвал і майстры. Гэтага хлопца ведае ўсё царкоўнае іерархія Смаленска і Пскова. Ён піша іконы, вырабляе розныя царкоўныя прыналежнасці па ўмоўным іх старых і вынайзвонных тэхналогіях. Яго запрашаюць у Расію для рэстаўрацыі і ремонту маставой і царкоўна. Прычым тое, што маскоўскія майстры робяць за месіцы і за вялікі грошы, ён з памочнікам робіць за тыдзень, а пра якасць і гаварыць нечага. І ўсё гэта амаль дарэмна. Яго ўсім сіламі цягнуць у Расію, прапаноўваюць ба-

гаці ўзяць таленту, а ён зноў і зноў вяртаецца на Беларусь. І, крый божа, каб ён з'ехаў, як з'ехаў ўжо з краіны, дзе не паважыць сабе і сваіх таленавітых музычнікаў, тысячы навукоўцаў, урачоў, музыкантаў і г.д.

А як жа выкарыстоўвае яго талент радзіма? Ён працуе ў кааператыве па вырабе надымаўных піль і помпакі. Хто ведае аб яго існаванні ў Гомелі? Яго сэрбы, што за чаркай пракліваюць гэтую краіну, акая не бачыць пад нагамі золата і цянечыцца за медзю за межу, дзе жыць вельмі маленькая колькасць людзей. А колькі соцень такіх самародкаў, не запатрабаваных нашым грамадствам, жыве на Палессі, па ўсёй Беларусі? Бацькі? Ён дзяржавы шукаюць шчасця за мяжой, хадзячы з торбамі жабрацкай па свеце і просіць міласціну. І гэта — маючы такі народ? Паставіць бы гэтых людзей у спрыяльныя ўмовы, і яны паўтарылі "чуд" японскі і германскі 50-х гадоў, чэшскі і польскі 90-х.

А што ж народ? А народ, не маючы ідэй, на якой можна апрадзіцца, не адчуваючы запатрабаванасці ў сваіх талентах, розуме і майстэрстве, на фоне дзяржаўнага бязладдзя, пакрывае співаецца і крадзе. У краіне, акая не плаціць за працу, ці плаціць усім аднолькава, незалежна ад колькасці працы, толькі і застаецца красці. А дзяржава забіла ўжо ўсе турмы простымі мужыкамі, якія селі за мех булбы, і працягвае будаваць новыя турмы для мужыкоў, якія баруць у се сваё, заробленае маза-лем, але адарэнае дзяржавай. Сапраўдныя ж значыныя працягваюць разам з дзяржавай абкрадзана беларускі народ, з выгадай галюноўцы нашымі заводамі, нашымі чыгуначкамі, нафтаправодамі, нашай жылляй, нашай радзімай. Народ маючы, таму што больш ні ў што і ні ў каго не верыць. Народ без веры, без ідэй, без мараль, без нацыянальнай самасвядомасці — гэта цеста, з акая можна рабіць што заўгодна. І робіць.

Вялікі мова б'е па паніцы пра спрадзавдзана, дабро і зло, маральныя каштоўнасці наша сістэма прыёму ў выхаванні

навукальнымі ўстановамі. Усё гэта бачыць і ўсе маючы — палкай абуха не пераваж. Калі ў бацькі ёсць дзяццальны піль мільёнаў — будзе судзіць, няма — будзе чорнарабочым. А гэта ж ідзе размова аб такой важнай справе, як закон і права. Ну, няхай у бізнесе. Там бацька запілаў грошы за свайго "двоічніка", яго ж справа і пацярпець ад небарак-сына. А тут? А тут людскія лёсы. Выпускнікі юрыдычных факультэтаў будуць іх вырашаць. І як мне, настаўніку, майму вучням-наўдзішнікам верыць у дабро і справядлівасць, калі паступаюць не таленавіты і добра выхаваныя маладыя людзі, а дзеці багатых бацькоў, якіх ёсць грошы і магчымасці ўзяць накіраванне ў МУС. Дзеці такіх бацькоў з патардай гавораць майму вучням: "Перад экзаменам я толькі прагледзеў школьны падручнік". Як рэсцянці, які атрымлівае "здавальняючы" вынік, які напісаў лепшую ў годзе даследчую працу па гісторыі ці ўвайшоў у дэсятку лепшых на алімпіаде па гісторыі ў краіне, а "выдатна" атрымлівае хуны сярэднячок? У ўсё гэта робіцца на заках у дзяцей — маленькіх грамадзян краіны з вялікім розумам. Кажуць: ад турмы і сумы не заракайся. Крый божа вам, паважаныя выкладчыкі, папасці на лаўку падсудных да людзей, у якіх за душой нічога няма, акрамя грошай, непавялі да людзей і патарды да дзяцей бедных бацькоў.

Краіна, у якой забараняюцца радыёперадачы і жорстка прэсінуюцца газеты, што абараняюць не дзяржаўнасці, і не забараняюцца газеты, якіх ўпэўняюць у гразь незалежнасці і абараняюць не Канстытуцыю, у якой нацыянальнае свядомасць людзей адрозніваецца ад агульнай свядомасці, у якой немагчыма знайсці ладных садоў, у якіх бы выхоўвалі на нацыянальнай, дзяржаўнай мове і ў якой шчы немагчыма атрымаць адукацыю на гэтай мове; у якой слова прытрымліваецца са слова "нацыяналіст", а слова "нацыяналіст" адрознівае палітычным ярлыком; у якой афіцыйныя дакументы, напісаныя на дзяржаўнай мове, дзяржаўныя служачыя пат-

рабуюць "перепісать на человеческом языке"; у якой дзесяць дзесяці гадоў на вывучэнне роднай мовы, нібы кітайскай, і гэтыя дзесяці гадоў пераўтвараюцца ў гады барацьбы за выхаванне законнай дзяржаўнай мовы; у якой кіраўнікі адкрышчваюцца ад гісторыі сваёй краіны і называюць падручнікі "нацыяналістычнымі", нібы бываюць падручнікі на нацыяналістычнай гісторыі неацыяналістычнымі; у якой людзі не ведаюць сваіх каранёў і тануюць на магілах сваіх продкаў; у якой народ не аб'яднаны агульнай гістарычнай памяццю і агульнай мовай, нацыянальнай свядомасцю, не разумею сваёй геапалітычнай істотнасці; у якой старыя пераўтвараюцца ў жабракоў, сіроцтва паставіла на пачок і маладым людзям з першых жа самастойных крокаў ламаюць душу; у якой нараджаліся ніжэйшыя за смертных людзі; у якой п'яна-ства стала стыльным бедствам; у якой не паважаліся вытворчасці праца, і гэтая праца дае найменшы прыбытак; у якой грамадзіне не а'яўляюцца прыватнымі ўласнікамі, у якой салдаці ўцякаюць з арміі; у якой народ а'яўляецца гістарычна і палітычна непісьменным і гатовы пайсці за любым, хто паабядае прастае выйсце са складанага становішча; у якой маральныя каштоўнасці паставілі на ног на галаву — такая краіна і такі народ не мае права спадзявацца на даброўе будучыню — гэта проста немагчыма.

Змялі, на якой не выконваюцца самыя асноўныя божыя заповяды, не мае права на боючую падтрымку. Дзе тым беларускім майсам, якіх, падобна ўжываючы Малеіку, дапамагалі б сваіму народу знішчыць раба ў сабе?

Пакуль гэтага не абдуцця, раба будучы жыць так, як і належыць жыць рабам.

Юры КЛІНЦОЎ.

настаўнік гісторыі, сябра Гомельскай абласной Рады ТБМ імя Ф.Скарыны.

МНАГАДЗЕТНЫМ — ПА ТАННЫХ ЦЭНАХ

Году сям'і прывяцілі сямейную вечарыну яго арганізатары — работнікі Рэспубліканскага палаца "Юнацтва" і Маскоўскага райвыканкама Мінска.

На сустрэчу сабраліся многалетняя сям'я. Вядучая Настася Рункевіч вівала гэтыя вядушчаныя, пранікнёныя песні і пісьмочным вершам пра мацінства.

У разнастайнай праграме былі і гульні, і забавы, і выстава вырабаў. Гаварылі і аб праблемах, і пра тое, як іх вырашаць у наліткім сённяшнім жыцці.

Напрыканцы быў арганізаваны продаж па танных цэнах дзіцячага адзення і абутку.

Аля КЛЮЙКО.

(Працяг. Пачатак у № 99)

Паспрабуем намаляваць у вобразнай форме спосаб навування, які чынецца з бачны. На мяну думку, ён павінен быць асцяжым і неацэнным, багатым адукацыяй. Узяць тое ж дрэва пазнання, багатае плодамі. Яны губляюцца сярэд устак талінах, адрываюцца і не ўбачыць, хоць менавіта ў іх — сутнасць усёго. Але арыентацыя дапамогуць дарослым, настаўнікам. І вось адна з палод — адна з мэтаў, дзе можна прымяніць сваю прагу творчасці, свае вядомыя і ўласнававаемыя здольнасці, — прыцягвае цікабе. Як жа дастаць гэты плод? Ёсць толькі адзін найлепшы спосаб — карэскава да яго з самай зямлі па стала і затым па талінах. Пачынаецца ўзыходжанне і вось жывым плод у цёбе ў руках. І ты стаў яшчэ больш моцным... Затым вядуць адзін прычынуць цікабе. Як дабрацца з дасягнутай вышыні да яго? З таліны на таліну скакаць нельга — парываецца перамяніцца, сістэматычнасць пазнаваемых пры гэтым вядуць. Зноў спускаецца ўніз, але ўжо не да зямлі і не да самага стала, а толькі да скрыжавання талінах, на якіх вісяць абавязна гэтыя плады; ніжэй за гэты ўзровень усё таёй ужо засвоена творца. Самы грунтоўны і кароткі шлях да мэтаў? І так можна наступна сабраць плод палоду. Пры гэтым шляху для дасягнення наступных мэтаў усе час скарочаюцца, чым больш ты іх пакладзеш. (Не б'яла, вядома, калі часам паўтора прыйдзе па адной і той жа таліны; знаёмы матэрыял павяртаецца хутка, але важна, што паўтараецца). Лёгкасць, акая ўсё павялічваецца, і павялічэнне тэму ў дасягненні шэрагу мэтаў стымулююць дзейнасці — абліваецца нібы ланцугавая разнакая творчасці.

Гэта некалькі маленькай спецыяльнасці, магчыма, а малых гадоў, акая ідзе толькі ўсё жыццё; але акая чысцей за ўсё мінешня. З гадзіны ж жыванні, Інтэрэсы, моты мінешня. Аднак гэта не ўплывае на спосаб навування, палкоўкі палодуе — у навуцкім менавіта Інтэрэсаў, мэтаў, няважна якіх. Захоплены медыцынай, напрыклад, ужо больш увагі і ўпартасці надасць вывучэнню біялогіі, хіміі, фізіялогіі і інш., астраноміяй — фізікі, матэматыкі і г.д. І робіць гэта яны будуць не стыхійна (маўляў, не дзесяць алёбра — перакінуўся ў гісторыі), а мэтанакраўна і настойліва (цвёрды патрэбны прадмет — прыкладу яшчэ больш наважыцца для яго засваення, палкоўкі гэта неабходна, каб, напрыклад, павялічыць на Марс, а акумулюючы ў яго таямніцы, вядучы ішны свет, да таго ж гэта ў татой ступені цікава, што надае сілу і раскрывае шмат здольнасцяў у вучобе).

Спецыялізацыя гэта, вядома, не якая выражана. Агульная ж сярэдняя адукацыя неабходна кожнаму. Але ў гэтым выпадку ў дзяцей з'явілася б цікавасць да вучбы, палкоўкі шлях да запавятай мэты, або мэтаў, для іх ужо павялічыўся, і ён немагчымы па-за школай. Да таго ж спецыялізацыя важная ў кожнай справе. Але яны заўбываюць правільнасць свай атыпалог (той, хто нічога не ведае, нічым і не цікавіцца) па вядомай правілу "Ведаць усё пра сёбе-тое і сёбе-тое аб усім". Будучы астраном неабходна запавядаць істотнае біялогіяй, хіміяй, літаратурай і г.д., палкоўкі гэтыя веды таксама патрэбны ўм у рабоце, толькі іх трэба дагчына звязваць з яго асноўнымі вядамі.

Абрана па сваім жаданні тэма дапамагае яшчэ ў школе разумець менавіта сутнасць вывучаемага, дадзенага не завуваючы прадмета для экзамену, а засваенню ў татой ступені, каб яго дапамагла ў рабоце, дзейнасці, у дасягненні пазначаных мэтаў. Уласна кажучы, кожная работа павінае тады як мэты. Такі спосаб навування адначасова і вываляе ад непатрэбных у даны момант вёдаў (ад баласту), хоць ведаць крыху больш заўбывае карысна: але гэта цікавасць асаблівага роду — яна ўсвядомлена і мэтанакраўна, мае ККД, укладваецца ў справу. Цікава ў гэтым сэнсе прыкладна А.Эйнштэйна, які гаварыў, што не ведае велічыні хуткасці святла па той простае прычыне, што асветі пра не можна знайсці ў любым вядомым. Значыць, галоўнае ў вядомым нішчым вядуць, не ў зручым, а ў творчых адносінах да вёдаў. Чалавек павінен не столькі ведаць, колькі ўмець: веда — толькі сродак для дзейнасці, але не мэта.

Творчыя ж, мэтанакраўнае адносіны да вёдаў, былі бы тым саўдзейнічаем у адкрытасці, робяць з чалавека (амаль любова) даследчыка, творцу. А чого вярта прыцягвае пры гэтым беспрасцявае зацікаўленасці, імяненне творцы па загалу душы, а не, так бы мовіць, прымушана — за ўзнагароду або за сродкі для існавання, якія вызначаюцца рамесніка? Чалавек становіцца менавіта развешчонай душой, а каб марыць лепшыя розумы ўсіх людзей.

Бесталачны людзей не бывае. Кожны адрывае ў чымсьці сваёй. І ўсё трэба дапоўняць вясцявацца, але вясцявацца хастаці. Нават жа асаблівы талент у дзяцістве ўсё ж слабы, не заўбывае прабо сабе дарогу: шмат палобных спускаў; у гэтых адносінах можна прыкладу Моцарта, які стаў вялікім не толькі ў выніку сваіх прыродных дараванняў, але і дзякуючы сваёму родзічу, які накіроўваў яго здольнасці ў патрэбным накірунку. А чалавек стыхійнага сталецтва таленту, калі ўсе ахоплены навучаннем у церапаванай школе, — на гэта ўжо заўважана нямага гадоў.

Такім чынам, пераход ад дэстабалавскага ўзроўню ў яго ГУЛЬНІМ-ЗАНЯТКАМІ да школьнага

павінен быць непрыкметным, фармальным. У пачатковай школе ЗАНЯТКІ-ГУЛЬНІ ўключваюць у сабе гутаркі агульнага характару пра чалавечка, жыццё, навакольны свет, пра месца чалавека ў жыцці і свеце і яго ўплыў на навакольнае (гэта прыроднае ўласна і грамадства; яны непарушны), пра будову чалавечкага цела і псіхіку, фізічную культуру, гігіену, простыя медыцынскія веды (чалавечынаўства). Затым дагчына вынікаюць гутаркі па ўзаемах людзей паміж сабой, аб правах і абавязках маленькіх грамадзян (этыка, права), аб жыцці бацькоў, бабуняў і дзядуляў, аб гісторыі краіны ў недалёкім будучым, затым у больш аддаленым, аб гісторыі свету (гісторыя), аб мірным жыцці без войнаў, аб каштоўнасці міру і згубнасці вайны, аб шляхах заважвання міру, нарэшце аб будучым: фантастычным, прыгатысцым, усё выкладаецца даходліва, захапачыцца. Затым гутаркі па сутнасці культуры, светаспогляду, аб магчымасцях чалавека, грамадства і чалавечка, аб спосабах дапамогі чалавечка прыродзе, асваенні і захаванні яе — аб навуцы (і вучобе), тэхніцы, мастацтве, ішных сферах духоўнай творчасці. Гэты значны адукацыйны пачынаецца з вывучэння чалавека — сістэма адукацыі тут ачалавечваецца. Усё гэта ўвядуць для дзяцей вялікую цікавасць, палкоўкі кроўна дагчына іх, тлумачыць у першую чаргу іх саміх, бо для маленькага чалавечка яго Я — большае за ўвесь свет.

Тут жа ідуць зачаткі ведаў па граматыцы (родная мова, замежнай, эсперанта), матэматыцы (лічэнне і простыя матэматычныя прыёмы) і г.д. Яны ўвядуць сабой абавязковыя, так бы мовіць,

* АНТЫПОД ВЯДОМАМУ ПРАВІЛУ "ВЕДАЧЬ УСЁ ПРА СЁЕ-ТОЕ І СЁЕ-ТОЕ АБ УСІМ"

* ЧАМУ МОЦАРТ СТАЎ ВЯЛІКІМ

* БЕЗ МЭТЫ НЯМА ДЗЕЙНАСЦІ, БЕЗ ІНТАРЭСАЎ НЯМА МЭТЫ, А БЕЗ ДЗЕЙНАСЦІ НЯМА ЖЫЦЦЯ

Інструменты ўздзеяння на навакольнае і таму пазным чынам звязаны з паліграфічным ведаем, вынікаюцца ім. Усё дапаўняеца выпрацоўкай навукаў валоўнага цела (танцы, фізікультура), гола-сам (спевы, дэкламаванне), алоукам (мыванне, чарчэнне), механізмам, простымі машынамі, нарэшце камп'ютарам. А гэта патрабуе разумовага развіцця (і будзе стымуляваць яго). Значыць, ласіца пачынае адукацыйныя таленты прадметаў, як псіхалогія, логіка, зручнасць, дыялектыка. Яны вядучыя мысліцельна дзейнасці, вучуць думачы, творча ставіцца да справы, быць, але не павінен падаўляць прыродных уроставых асаблівасцяў дзеі, павінен арыентавацца на іх. А для прабуджэння ведаў і выпрацоўкі навукаў неабходна выконваць практыкаванні, займацца працоўнай дзейнасцю. Таму тут жа выкладваюцца асветкі і прыёмы па развіцці працаздольнасці, выхаванні працавітасці ў дзяцей (усё гэта павялічвае распаўсюдзена ў пэда-гогіцы). Неабсякні перагарку дзяцей тут няма, палкоўкі любое ведаванне, любы навак павінен знаходзіць у іх патрэбнасці.

У любой, нават складанай навуцы заўбываюць знойдзена тое, што амаль даходліва і пераказана вы-кладчыку адукацыя любова класа. Прытым гэта не асобныя, разрозненныя кавалкі ведаў, набор фактаў, а спачатку спроччанае схема каваротнай навуцы, яе логіка. Нават можна аснова дэферэнцыялы і Інтэгральнага вылічэння даходліва выкладчыку для псіхалогіі, справа толькі ў выкладанні. Таму трэба педагогіцы папярэдаць над адпаведнымі прыё-мамі выкладання. У падручніках жа неабходна спі-скацца перапачаткова да ўзроўню дзяцей, каб за-тым узялі іх на больш высокі ўзровень разумен-ня. Выкладанне матэрыялу ў іх мусіць быць дыялек-тычным, а не разважальным, метафізічным (ды-ялектычны падручнік); падручнікі павінен так-сама ўвядзвэць веды з рэалісцізмам, паказваць, як прымяніць іх на справе.

Лекцыі хараць чытаць пачатку толькі ў адной форме — захапачыцца (гэта як бы ласка). Веда даюцца абавязкова за ўзаемасувязі. Напрыклад, ма-тэматыка звязана з прыродна-навукавым, прырод-на-навука — з гісторыяй, нават фізіялогіяй, та ў сваю чаргу "чытае" за сабой этыку, літаратуру і г.д., эты-ка апрадзжае эстыку. У гэтым сэнсе пачатковае адукацыя надавае зараджэнне Інтэлектуальнасці чалавечка, калі ў Старажытны Грэцыі ўсе веды звязваліся ў адно — у натурфілосфію. Толькі пазней, у старажытныя класы, прадметы дэферэнцыруюцца і вядучыцца кожны асобна, незалежна (так галіні дрэва пачынаюцца з аднаго стала); але яны будуць ласіца браць пачатак з пачатковай базы ведаў.

Можна, адсутніруючы ад любова прадмета, а'яны, якіх выкладчыку цікавасці ў дзяцей, "за-

дзец і дзіця правяліць максімум сваіх пачуццяў да бацькі і маці — праходзіць школу выхавання ў сям'і адначасова развівае ў сабе чалавечнасць, дружбу, даброўру ў адносінах да родных.

Розніца ў інтэлектуальным развіцці, здольнас-ціх дзяцей у гэтым галіні шчы не такая прыкметная. Таму праграму так званага пачатковага навування яны засвойваюць прыкладна аднолькава. Ад іх жа патрабавецца ў асноўным толькі слухачы захапачыцца ішчэ адным у адукацыі. У пачатковай школе можна вучыцца некалькі гадоў, гледзячы на здольнасці і жаданні. Калі дзеці пачынаюць засвой-ваць веды, добра, хутка, дакладна выконваюць практыкаванні, яны могуць хутка перайсці ў старэй-шыя класы, нягледзячы на ўзрост. Асноўная маса дзяцей "сідзіць" на пачатковай адукацыі нележна тэрмін (што павінен ўстанавіць пэдагогі і педа-гогіка), а "марудліва" атрымліваюцца яшчэ на некаторы час. Але за гэты даўготы тэрмін яны ўжо не паўтараюць кананічныя прайзданне (або ўжо не цікава), а праходзіць яго ў творча ішнай, не-паўторнай форме.

Паступова цікавасць да падобных гульняў вы-чэрпавецца (дацяка адгратла галоўную ролю і пра-ходзіць на другарадную) — дзіця стае. Перад ім ужо мэтавыя ЗАНЯТКІ-ДЗЕЙНАСЦЬ. Замест гуль-няў яны пачынае займацца дзейнасцю, але заняці — на першым месцы. Гуляньня ж і дзейнасці для дзіцяці — адно і тое ж. Настае сярэдні і старэйшы школьны ўзрост.

Настаўнік гаворыць дзецям: "Хто з вас чо-даследаваў ішныя планеты? А хто жадае зрабіць так, каб чалавек жыў не менш як то галоў? Якія б вы хацелі пабудавана кватэры сабе і таварышам? Абдумайце дома, хто кім хацеў бы стаць, што зрабіць у жыцці, і пачнем рыхтавацца да гэтага не адначасова". Таму давайце напішам на гэтую тэму сачыненне". Вядома, могуць быць ішныя, больш дзейныя формы, каб запаліць у душы дзіцяці агонь шукальніка, творцы. І хаце не абшлось б без па-мыслак, справа зусім у ішным: многія школьнікі па-спраўдному ўскільваюцца б. Дацяка раптам ат-рымлівае моту ў жыцці, горача патрымаючы ў да-роўным. Школьнік раттам усведаляе сабе наро-джаным для таго, каб дзейнічаць у жыцці неваж-на, нікому, апрача яго, не даступнае, акое, на яго, ды і агульнаму, думку, з ішным апраўдала б яго існаванне.

Такім чынам, пасля таго, як дзіця "акунуў" у свет ведаў, Інтэлектуальныя магчымасці, выкліка і пачатковыя веды па творчых адносінах да нава-кольнага, пачынаецца высветленне скульнасці, асаблівасці кожнага з іх, улік іх заадтакі, Інтэрэсаў, пажаданняў. Улічваюцца і дужа бацькоў. Тут і павінен на ўсю моц спрацаваць неіснуюча

пакуль навука пэдалогія. Перад кожным навуач-ным з'яўляецца (не стаўіцца) пэўная мэта, палкоўкі, як пісаў В.Р.Білінскі, "без мэты няма дзейнасці, без Інтэрэсаў няма мэты, а без дзейнасці няма жыцця". Кожны вучыць выбірае "сваю" і валада набору або выказвае сваё пачатковае пажаданне.

Мэты звычайна ўзвышаныя, але не абстрактныя, не скаля

